

LA CONSTITUCIÓ DE PAU I TREVA DEL MS. 4 DE L'ARXIU CAPITULAR DE GIRONA

JAUME DE PUIG I OLIVER

Institut d'Estudis Catalans

Resum

Estudi i edició de l'única constitució coneguda de pau i treva promulgada només per al bisbat de Girona entre 1064 i 1068, conservada al ms. 4 de l'Arxiu Capítular de Girona.

Paraules clau

Pau i treva, bisbat de Girona, Arxiu Capítular de Girona.

Abstract

Study and edition of the only known peace and truce constitution promulgated exclusively for the bishopric of Girona between 1064 and 1068, and preserved at ms. 4 of Archive of the Chapter of Girona.

Key words

Peace and truce, bishopric of Girona, Archive of the Chapter of Girona.

El bisbat gironí ha pogut semblar més aviat escàs en documentació sobre la pau i treva de Déu. En les terres que seran les catalanes, aquesta institució jurídica comença el seu camí a Toluges el maig del 1027, impulsada per l'abat Oliba. Fins al cap de gairebé 40 anys, el 1064, no hi ha en la documentació catalana coneguda ni un sol esment del bisbe o del bisbat de Girona en relació amb aquesta institució. I encara, quan el primer esment es produeix, és perquè el comte de Barcelona-Girona-Osona, Ramon Berenguer I, i la seva muller, Almodis, convoquen una assemblea de Pau i Treva a la Seu de Barcelona, a la qual consta que hi assisteix el bisbe de Girona, Berenguer Guifré (1050-1093). Les disposicions d'aquesta assemblea seran implantades pel comte de Barcelona als seus dominis, i amb el pas del temps es convertiran parcialment en l'usatge 133, *Anno ab Incarnacione*. Entre 1064 i 1066, una assemblea molt probablement celebrada a Vic, aplica les disposicions de l'assemblea comtal barcelonina a les diòcesis d'Ausona, Girona i Barcelona, és a dir, les diòcesis implantades al domini comtal barceloní. Després o contemporàniament, en

tot cas sempre entre 1064 i 1066, serà la metròpoli narbonesa qui maldarà per a implantar la pau i treva als comtats de Rosselló, Cerdanya i Vallespir, i el bisbe de Girona hi participarà, entre d'altres raons perquè l'arquebisbe de Narbona era germà seu. El concili de Girona I, celebrat l'any 1068 sota la presidència del cardenal legat Hug Càndid, serà un concili reformista en la línia romana, no una assemblea de pau i treva, per bé que en aquell concili, al qual també van assistir Ramon Berenguer I i Almodis, fou ratificada la pau i treva, i encara es va afegir un grapat de dies més a la treva per iniciativa papal.

Val a dir que hi ha constància que el bisbe de Girona fou present als concilis narbonesos del 1043 i del 1054.¹ Aquest darrer concili estructurà la pau i treva en 29 articles i es pot considerar com una fita important en la matèria. Des de Girona, doncs, l'autoritat episcopal tenia informació de primera mà i participava directament en l'elaboració d'aquelles constitucions. Però, ja s'ha dit, a Girona la documentació referent a la pau i treva és escassa.

Darrerament s'ha fet palès que aquest silenci documental no era absolut. La constitució de pau i treva que avui s'estudia fou copiada en un foli que ara forma part del ms. 4 de l'ACG, el cèlebre manuscrit gironí de la *Collectio Canonum Hispana*. No és ara el moment de procedir a una descripció detallada del manuscrit, ple de sorpreses, que un altre dia vagarà de donar a conèixer; remarcarem només que la constitució de pau i treva que conté és conserva en un foli del principi del còdex, l'actual foli convencional de guarda [XI], en forma de còpia simple, sense cap subscripció. La constitució ha estat escrita per la mateixa mà que escriu els folis 364-365 del final, mà posterior i ben diferent de la que ha escrit la totalitat del manuscrit. Els folis 364-365, un altre rebost de petites sorpreses, pertanyen al darrer plec, que és de 3 x 2, quan tots els altres plecs són regularment de 4 x 2. Pensem que el nostre foli convencional [XI] és desubicat i que el seu lloc seria al costat, segurament a continuació, dels folis 364-365. Efectivament els folis 364-365 transmeten el text dels dos concilis gironins de 1068 i de 1078; i és evident que aquesta temàtica fou afegida posteriorment al còdex dels concilis, en els dos o tres folis finals del darrer plec que havien quedat en blanc. Per això pensem que el foli que ara ens ocupa trobaria el seu lloc just després del foli 365. Però tant se val. Els folis inicials i finals dels manuscrits sempre són els més exposats a sofrir atacs i minves; per aquest motiu es pot suposar sense bastir fantasies

¹ *Mansi*, XIX, 599-600 i 827-832.

que, en una relligadura moderna del còdex, el foli convencional [XI], ja separat dels folis 364-365, fou incorporat equivocadament com un foli de guarda del principi del ms.²

Així doncs, partim de la convicció que tant els textos dels dos concilis gironins del segle XI com els textos relatius a la pau i treva que avui es donen a conèixer –tot plegat literatura jurídica canònica genuïnament gironina– foren afegits als folis que havien quedat en blanc al final del darrer plec de la gran Collectio canonum hispana de la catedral de Girona.

Confirma la nostra hipòtesi el fet que la constitució de pau i treva del ms. 4 de l'ACG és l'únic document emanat de l'autoritat episcopal de Girona, conegut per ara, que implanta al bisbat gironí les disposicions relatives a pau i treva promulgades durant el segle XI. Les seves primeres línies coincideixen amb les corresponents de la constitució de l'any 1033,³ però de seguida, en la part pròpia de la Pau de Déu, el text és sensiblement igual a la constitució datada entre 1064 i 1066, en principi vàlida per als bisbats de Vic, Girona i Barcelona.⁴ I la part consagrada a la Treva coincideix amb la part final de la constitució que el metropolità de Narbona va promulgar al concili aplegat a Toluges els mateixos anys 1064-1066.⁵

A més d'ésser híbrid, doncs, el nostre petit text també és miscel·lani. Consta de tres parts netament distintes i independents entre elles. Hi ha, d'antuvi, l'articulat de la constitució de pau i treva. Després ve una nota simple on s'informa que el cardenal Hug Càndid, legat d'Alexandre II per a l'aplicació de la reforma eclesiàstica a Hispània, va fer aprovar al concili de Girona del 1068 que la treva s'allargués des del diumenge de l'octava de Pasqua fins vuit dies després de Pentecosta. La insistència del cardenal legat en aquest punt no és fàcil de comprendre, perquè la disposició ja havia estat integrada en la constitució que el 1064 van fer aprovar Ramon Berenguer I i Almodis, i en les posteriors de Vic i Toluges II. O era ploure sobre mullat

² La situació anòmala d'aquest foli al principi del còdex és anterior a l'any 1808, i fou comprovada per Francisco Antonio González, director aleshores de la Biblioteca Reial de Madrid: cf. *Collectio Canonum Ecclesie Hispanae ex probatissimis ac pervetustis codicibus nunc primum in lucem edita a publica Matritensi biblioteca*, Matriti, ex typographia regia anno Domini mdcccviii, p. d[2v]. Al final de l'apèndix II d'aquest treball, al lector se li farà evident com, quan i per què A. González va tenir coneixement del ms. gironí.

³ Const. n. 3 de l'edició de Gonzalvo i Bou, p. 8-11.

⁴ Const. n. 5 de l'edició esmentada, p. 20-28.

⁵ Const. n. 6 de la mateixa edició, p. 29-35.

o potser cal considerar que els senyors de la guerra trobaven excessiu que la treva abastés des del primer dia de Quaresma fins després de l'octava de Pentecosta, temps primaverall, apte ja per a les incursions armades i per a bastir fortificacions. La pròrroga venia a escabotar una franja important del temps útil per a guerrear, i és lògic que hi hagués resistència. Per això, potser, la insistència.

El text més sorprenent ve al final, quan es dona la notícia del «concili» celebrat a Sant Esteve de Guialbes, anteriorment mai no esmentat, on van assistir els comtes de Besalú i d'Empúries, els vescomtes de Cardona i Girona, i altres magnats del bisbat gironí. En aquest aplec o «concili», presidit pel bisbe i alguns abats i clergues i amb la presència d'una creu sacratíssima venerada a la Seu gironina,⁶ el clergat fa prometre a les autoritats seculares majors del bisbat –comtes i vescomtes– i a tots els magnats locals que respectaran i faran respectar a tothom la pau i la treva de Déu tal com s'ha implantat al bisbat de Girona. Quan el bisbe o els canonges ho indiquin, s'armaran tots i infligiran tot el dany que puguin a qui trenqui la pau i treva, fins que el malfactor rectifiqui el seu comportament.

Hi ha, doncs, tres aspectes a tractar:

- I) Què és i què representa el text de la constitució gironina
- II) La relació d'aquest text amb la legació d'Hug Càndid (1068)
- III) L'assemblea o «concili» de Sant Esteve de Guialbes

I

En l'estat actual de la recerca sobre les constitucions de pau i treva, cal dir d'entrada que el text del ms. gironí no té cap relació amb la primitiva constitució de Toluges del 1027⁷ ni amb la de Vic del 1030⁸. Tal com s'ha dit, tampoc no depèn en la seva part dispositiva de cap dels capítols aprovats en el concili de Girona del 1068, presidit pel cardenal legat Hug Càndid,⁹ llevat de la imposició ja al·ludida de fer allargar la treva des del diumenge de l'octava de Pasqua fins al diumenge de l'octava de Pentecosta, disposició altrament

⁶ Aquesta creu s'ha d'identificar amb la que ha estat estudiada recentment per Marc Sureda i Jovany, *La creu d'or romànica de la Seu de Girona*, dins «AIEG» LIII, (2022), 81-110.

⁷ Const. n. 1 de la mateixa edició, p. 3-5.

⁸ Const. n. 2 de la mateixa edició, p. 2-7.

⁹ Const. n. 7 de la mateixa edició, p. 36-39.

ja integrada en constitucions anteriors¹⁰. Atès, doncs, tot el que s'ha dit fins ara, i la comparació dels textos ho corrobora, la nostra constitució no pot ésser anterior al concili de Toluges II celebrat entre 1064 i 1066.

Una altra característica del document és que s'ha redactat només per al bisbat de Girona. No hi figura cap altra diòcesi ni cap comtat concret. Sí que hi ha l'esment d'uns «comtes», i són els locals: el de Besalú i el d'Empúries; i d'uns «vescomtes», amb noms i cognoms; en les constitucions de 1033 i les de Vic del 1064-1066, els vescomtes hi són presents de forma genèrica, sense adscripció a cap vescomtat territorial concret. La pau i treva que es confirma en la constitució que ara es publica és la que s'implanta a Girona, específica del seu bisbat.

Aquesta insistència s'ha de prendre al peu de la lletra.

Hem esmentat les constitucions de 1064-1066, en principi vàlides per als bisbats de Barcelona, Osona i Girona, tal com es llegeix en el text, encara que hom té la impressió que la validesa és més intencional que real, perquè al capdavant en el text d'aquelles constitucions hi prevalen les al·lusions al bisbat d'Osona i a la seu de Sant Pere de Vic. Les constitucions de 1064-1066, elaborades per a les tres diòcesis del nucli central del domini del comte de Barcelona, no son res més que l'extensió territorial de les constitucions aprovades en l'assemblea convocada el 1064 a Barcelona per Ramon Berenguer I i Almodis, a la qual consta que hi va assistir el bisbe de Girona, Berenguer Guifré. El fet és que poc després de les assemblees esmentades i gairebé estalonant-les, se celebra la segona assemblea de Toluges, convocada per l'arquebisbe de Narbona, Guifré, a la qual assisteixen els bisbes de Girona, Berenguer Guifré, germà de l'arquebisbe, i el d'Elna, Ramon; també hi foren convocats els comtes del Rosselló, Gausfred II amb el seu fill Guislabert; el d'Empúries, Ponç I; el de Besalú, Guillem II; el de Cerdanya, Ramon I, i el vescomte de Castellnou. Ara era l'arquebisbe narbonès el qui prenia la iniciativa, tot i que a l'assemblea de Toluges II només hi assisteix una part de la província eclesiàstica: no hi prenen part ni el bisbe d'Urgell ni el d'Osona ni el de Barcelona, sufraganis narbonesos; i molt menys els comtes de

¹⁰ Constitució de Barcelona del 1064: «... a die lune que antecedit Caput Ieiunii usque ad diem lune qui est primus post dominicum diem octavarum Pentecostes»: Gonzalvo, *o. c.*, 15-16. Constitució de Vic-Girona del 1064-1066: «... a die lunis qui antecedit Caput Ieiunii usque ad diem lunis qui est primus post diem dominicum octavarum Pentecostes»: Gonzalvo, *o. c.*, 25. Constitució de Toluges del 1064-1065: «... a die lunis qui antecedit Caput Ieiunii usque ad diem lunis qui est primus post diem dominicum octavarum Pentecostes»: Gonzalvo, *o. c.*, 33.

Barcelona i d'Urgell, aleshores en pugna amb el comte de Cerdanya, present tanmateix a Toluges II. Fossin les assemblees de Barcelona-Vic i de Toluges II contrapuntades, concurrents o paral·leles, el fet és que en un lapse de temps molt curt, sempre amb participació del poder secular, tant en tots els dominis del comte de Barcelona com en tots els comtats del nord del país, s'implanta la Pau i Treva de forma que ja serà irreversible.

La participació del bisbe de Girona al concili de Toluges II convocat per l'arquebisbe de Narbona era obligada. I és després d'aquesta assemblea que Berenguer Guifré es decideix a fer redactar el document que implanta la pau i treva al bisbat de Girona, implicant-s'hi personalment. No volem dir amb això que la pau i treva fos una institució preterida a la diòcesi de Girona fins a mitjan segle XI. Difícilment ho podia ésser, després dels concilis provincials narbonesos de 1031-1032,¹¹ 1043¹² i 1054,¹³ als quals havia assistit el prelat gironí; i encara menys després de la decisió de Ramon Berenguer I d'implantar-la als seus dominis comtals. En tot cas, no es coneix cap document episcopal gironí relatiu a la pau i treva anterior al segon concili de Toluges. I com que la constitució conservada al ms. 4 de l'ACG depèn textualment, almenys en part, de la constitució promulgada en aquella assemblea, vet aquí la prova que la constitució gironina es redacta després de Toluges II. Per iniciativa de qui? Sembla que no hi pot haver cap dubte sobre això.

II

El concili de Girona de 1068 fou presidit pel cardenal Hug Càndid. Hug era monjo de Cluny i fou escollit per Alexandre II com agent de la reforma que Roma volia imposar a les esglésies d'Hispania. A Castella va impulsar l'adopció del ritus romà. Això no calia fer-ho a Catalunya, perquè ja era feina feta durant l'època carolíngia. Es va concentrar, doncs, en altres mesures, de caràcter disciplinar exclusivament eclesiàstic, i no és ara el moment d'entrar en aquesta matèria.

Al concili gironí de 1068 hi ha una indicació que pot tenir la seva importància. Quan el cardenal legat procedeix a confirmar la pau i treva de Déu, el text diu clarament: «... *confirmavit necnon et laudavit pacem et treguam*

¹¹ *Mansi*, XIX, 554-556. Hi assistí el bisbe Pere Roger.

¹² *Mansi*, XIX, 601-604. Hi assistí el bisbe Pere Roger.

¹³ *Mansi*, XIX, 827-832. Hi assistí el bisbe Berenguer Guifré.

domini sicut erat apprehensa in episcopatu gerundensis». Es dona per implantada la pau i treva al bisbat de Girona. Quan s'ha produït la implantació? Arran del concili de Toluges II? No consta, però tot porta a pensar dues coses:

a) La implantació es produeix a partir de l'assemblea de Barcelona del 1064, i de les de Vic i Toluges II, celebrades entre 1064 i 1066.

b) L'acta del concili gironí es refereix a la implantació com un fet acomplert.

c) La constitució conservada al ms. 4 de l'ACG és el document mitjançant el qual el bisbe implanta formalment la pau i treva al bisbat de Girona, i ha estat escrita entre 1064 i 1068.

Aquesta nota del ms. 4 de l'ACG més tard fou incorporada als *usatges*, on obté el n. 174, *Treguam etenim Domini*, tant del text llatí com de la traducció catalana oficial.

III

L'aplec o concili de Sant Esteve de Guialbes és conegut només per la segona nota afegida a la constitució de pau i treva conservada al ms. 4 de l'ACG.

és clarament una assemblea eclesiàstica, solemnitzada per la presència de la creu portada expressament de la catedral de Girona. Les autoritats laiques que hi participen adquireixen el compromís de fer observar la pau i treva *ueluti est apprehensa in episcopatu gerundensi*: La insistència en el color local no es perd mai de vista.

Per què un concili a Sant Esteve de Guialbes? De fet, i a part d'altres raons que en tot cas no captem, Sant Esteve de Guialbes es troba a la frontera entre els comtats d'Empúries i Besalú, i no massa lluny de Girona. Això facilitava l'assistència dels dos comtes i la del bisbe.

La presència dels vescomtes de Cardona i de Girona implica l'interès del comte de Barcelona en l'aplec o concili de Sant Esteve. El vescomte de Girona és una autoritat executiva del comte sobirà de Barcelona i és ben lògic que hi fos present. La presència del vescomte de Cardona, que no és braç executiu del comte en terres gironines, és un reforç de l'autoritat de Ramon Berenguer I i segurament equilibrava el pes que els comtes d'Empúries i de Besalú prenien en aquell acte.

és probable que el bisbe Berenguer Guifré s'empesqués l'assemblea de Sant Esteve de Guialbes com una continuació de la de Toluges II, de la qual al capdavant adoptava una bona part de l'articulat. La creu portada des de la

catedral de Girona solemnitzava l'acte. La presència de les autoritats civils i dels «magnats» del bisbat (llegeixi's els castlans i altres possibles militars) consagrava i caucionava l'interès dels poderosos en el manteniment de la pau i l'ordre al territori.

Si no hi ha constància, per ara, de «comunies» diocesanes gironines durant el segle XIII, sí que n'hi ha del segle XIV¹⁴, i això permet de pensar que els acords presos a Sant Esteve de Guialbes foren duradors. Aquella assemblea no fou un acte retòric, ans responia a una necessitat. I la falta de documentació ulterior sobre la pau i treva a Girona pot donar peu a pensar que la constitució del ms. 4 de l'ACG fou adoptada en el moment oportú i va tenir eficàcia duradora per temps.

APÈNDIX I

Text en llatí de la constitució de pau i treva del bisbat de Girona; text de la nota del concili de Girona del 1068; resolucions del concili de Sant Esteve de Guialbes sobre pau i treva: Girona, ACG, ms. 4, f. convencional [XI]rv:

[I]

CONFIRMATIO TREVGE DOMINI SIUE PACIS¹⁵

Ec est pax confirmata ab episcopis et abbatibus et comitibus necnon uicecomitibus et ceteris magnatibus et reliquis christianis deum timentibus in episcopatu gerundense, videlicet

[I] ut ab ista die et deinceps ullus homo ecclesiam non infringat, neque spacium neque cimiterium neque mansiones que in circuitu ecclesie sunt aut erunt usque ad xx ecclesiasticos passus.

¹⁴ Entre 1326 i 1332, als registres de Lletres U-2, U-2b, U-3, U-4 i U-5 de l'ADG no hi ha pas menys de 92 documents entorn de la comunia contra Guillem Batlle, senyor de la torre de Montpaó, i tota la casuística que podia generar un fet d'aquesta mena: ADG, U-2, f. 3v, 10rv, 48v, 54r, 66r, 74rv, 78r, 113rv, 172v, 183v, 187v-187r; U-2b, f. 27rv, 28r, 30r, 31r, 37rv, 39v-40, 6v-77r, 77v, etc. El 1343 el veguer i el bisbe de Girona convoquen comunia contra Ponç Arnau i contra Bernat, fill de Guillem Bernat de Foixà, a requesta de Pere Rimayon, procurador de Dalmau de Palol, cavaller: ADG, U-7, f. 96v-97r.

¹⁵ Els números romans posats entre claudàtors fan referència als números de la constitució de pau i treva de 1064-1066, número 5 de l'o.c. de *Gonzalvo i Bou*

[II] Ecclesias autem illas in hac defensione non ponimus in quibus castella facta sunt aut erunt.

[III]. Eas uero ecclesias in quibus raptores uel fures predam uel furta congreguerint (sic) uel malefaciendo inde exierint aut illuc redierint tandiu saluas esse iubemus, donec querimonia malefacti ad episcopum girundensem aut ad sedem et conuentum canonicorum eiusdem sedis prius perueniat. Et si idem episcopus aut prephati canonici eiusdem sedis se fatigauerint, nec malefactor ille iusticiam inde facere nolit, postea ex mandato predicti pontificis uel prephatorum canonicorum ipse malefactor seu res eius non saluentur in eadem ecclesia.

[IV] Ille autem homo qui aliter ecclesiam inuaserit aut aliis exceptis supradictis malefactoribus aliquid ibi malefecerit aut ea que in circuitu ecclesie sunt ipsius usque ad xx ecclesiasticos passus irrumperit, sacrilegii compositionem emendet prephate sedi et querelanti malefacta in duplo restituat.

[V] Item placuit ut clericos qui arma non portauerint aut monachos aut sanctimoniales ullus homo non inuadat, neque iniuriam eis faciat, uel aliqua malefacta.

[VI] Communia uero canonicorum uel monachorum seu sanctimonialium uel ecclesiastica alodia et possessiones quas ecclesie nostri episcopatus uel clerici arma non ferentes aut monachi seu sanctionales tenent ullus homo non infringat aut aliquid inde diripiat. Quod si fecerit, in duplo eis componat.

[VII] Similiter confirmauerunt ut ullus homo in isto episcopatu girundensi scilicet, impuritanensi, Petralatensi, Bisullunensi, predam non faciat de equabus uel pullis earum usque ad medium annum, neque de bobus neque de uaccis neque de asinis aut asinabus neque ouibus, ueruecibus uel agnis, neque de capris uel yrcis uel eorum fetibus.

[VIII] Mansiones uero pagesium uel clericorum arma non ferentium et columbaria et palearia ullus homo non incendiat uel dextruat (sic).

[IX] Villanum autem aut uillanam et clericos arma non ferentes et monachos seu sanctionales ullus homo non sit ausus [occi]dere, uulnerare uel debilitare, neque apprehendere uel distringere, nisi propter suam culpam quam predicti habeant factam, et non distringat eos nisi propter solum directum. Et tamen hoc non fiat, nisi prius querelando se fatigauerint, sicut supra dictum est.

[X] Pagensibus autem uestimenta non auferantur, neque uomeres neque ligones.

[XI] Oliueta uero nemo incidat uel comburat neque fructus eorum dissipet.

[XII]

[XIII] Item constitutum est ut nullus homo pignoret alterius res pro pliuio uel pro alio aliquo negocio quod alicui uel cum aliquo fecerit, quamuis ille soluat.

[XIV] Quicumque enim quam prediximus hanc pacem infregerit et illi cui eam infregerit infra xv dies in simplum non emendauerit, si dies xv transierint, in duplum componat. Quam duplacionem habeat girundensis episcopus et comes qui eam redirigere fecerit.

[XV] Treguam etenim domini confirmauerunt fortiter predicti episcopi, Videlicet ut omni tempore teneretur ab omnibus christianis ab occasu solis quarte ferie, id est, mercurius (*sic*) die, usque ad ortum solis secunde ferie, id est, lunis die. Item continuatim teneatur a prima die aduentus domini usque ad octabas epiphanie domini quando festiuitas sancti Ylarii agitur. Item similiter continuatim teneatur a die lunis que antecedit caput ieiunii usque ad diem lunis qui est primus post diem dominicum octauarum pente costen (*sic*). Item uigilie et festiuitates inuentionis scilicet et exaltationis dominice crucis, et in tribus uigiliis totidemque festiuitatibus sancte marie. Vigilie et festiuitates omnium apostolorum. Vigilia et festiuitas sancti laurentii. Festiuitates insuper cum earum uigiliis posuerunt in hac relionis (*sic*) obseruacione scilicet sancti Felicis martiris Gerunde, et sancti babtiste iohannis et sancti genesii et sancti archangeli michelis siue sancti martini confessoris. Item uigilia et festiuitas omnium sanctorum, similiter et quatuor tempora posuerunt in tali obseruantia.

[XVI] Predictos autem dies qui sunt in tregua domini confirmauerunt predicti episcopi cum omnibus sequentibus et precedentibus noctibus, uidelicet ab occasu solis quando ipsa tregua domini ingreditur usque ad ortum solis ipsius diei qua egreditur.

[XVII] Si quis autem intra hanc predictam treguam domini aliquod malum alicui fecerit, in duplum ei componat, et postea per iudicium aque frigide treguam domini in sede sancte marie emendet.

[XVIII] Siquis autem intra hanc treguam uoluntarie hominem occideret, ex consensu omnium christianorum definitum est ut omnibus diebus uite sue exilio dampnetur, si fecerit hoc sine aliquo casu. Si autem cum casu hoc fecerit, egrediatur tantum a terra usque ad terminum <quem episcopus>us et cannonici existimauerint esse inponendum.

[XIX] Siquis uero intra hanc treguam si (*sic*) miserit in aguait uel ipsum aguait stabi<lierit pro m>orte uel apprehensione alicuius hominis aut

apprehensione alicuius castelli, et tamen si hoc agere non potuerit, similiter emendet ad iudicium episcopi et canonicorum eius ipsam treguam domini, sicuti faceret si fecisset quod agere temptauit.

[XXI]

[XXII] Item proibuerunt ne intransibus his continuatis treguis, videlicet tempore aduentus domini seu quadragesime nullus castrum (*iter*) uel municionem edificare presumat, nisi xv diebus ante predictas continuatas treguas hoc incoauerit.

[XX] De predicta pace uel de predicta tregua querela ad episcopum uel ad eius canonicos seu fatigatio omni tempore fiat sicut superius est scriptum in pace <de ecclesiis. Et> ipsi in quibus episcopus uel canonici iamdicte sedis se fatigauerint de redirectione prephate pacis uel tregue domini siue fide iussores uel hostatici pro pace uel tregua domini malam fidem inde portantes episcopo uel canonicis predictis similiter excommunicentur ab episcopo et canonicis eiusdem sedis cum protectoribus et adiuuantibus quibus se contenderint sicut infractores pacis uel tregue domini, et ipsi et res eorum non habeantur in pace et tregua domini.

[II]

Item Ugo Candidus cardinalis romanus in concilio girundensium cum episcopis seu abbatibus [et magnat]ibus addidit in eadem tregua domini consensu omnium atque iussit auctoritate domini pape ut pari modo teneretur a dominica ocatuis Pasche usque ad viii dies pentsecosten, sicut quadragesimale tempore. Et transgressores predicte pacis uel tregue domini excommunicationi anathematis subiaceant quoadusque respiscant et ad satisfactionem canonice ueniant.

[III]

Hoc es donum siue promissio quam unanimiter faciunt comes scilicet bisullunensis ac impuritanensis et uicecomes Raimundus cardonensis¹⁶ et Poncius girundensis¹⁷ necnon ceteri magnates seu alii domini tinientes in omni episcopatu sancte girundensis ecclesie manentes congregati in concilio apud ecclesias albas.

¹⁶ Ramon Folc I († 1086).

¹⁷ Ponç I Guerau de Cabrera ((1050) † 1105).

Dederunt itaque siue promiserunt omnipotenti deo cum sacratissima cruce sancte girundensis^a ecclesie in manu domini berengarii¹⁸ presulis sedis prephate et abbatum ac clericorum inibi ob honorem dei congregatorum, ut ab hac hora et deinceps treguam et pacem domini teneant et suis tenere faciant ueluti est aprehensa in episcopatu girundensi, et frangentibus redirigere faciant, et frangentes eas nullo modo sustineant uel defendant.

Insuper in eodem concilio in prephata pace et tregua domini addiderunt ut si aliquis homo uel femina ausi fuerint infringere predictam pacem et treguam et noluerint eam redirigere a monitione girundensis episcopi aut canonicorum eius, postquam hec fatigatio fuerit ab eis facta, omnes homines totius episcopatus girundensis, tam comites quam non comites ac reliqui terre magnates siue alii domini tinientes, milites scilicet ac pagenses, postquam audierint preceptum episcopi aut canonicorum eius, armati ueniant, super rebellem illum qui se contenderit de redirectione^b prephate pacis ac tregue, et stent super illum inferentes ei quicquid mali potuerint, donec inuitus redirigat quod amonitus redirigere nolebat. Et hec eadem coadunatio ita uadat super illos qui infractores pacis et tregue domini sustinuerint ac defenderint, sicut super eos qui eandem pacem et treguam infregerint.

^a ms girundensetis is

^b corr in textu pro riderectione

APÈNDIX II

*Descripció del ms. 4 de l'ACG.*¹⁹

I. ENQUADERNACIÓ

1. Cobertes

¹⁸ Berenguer Guifré (1050-1093).

¹⁹ En la descripció, que segueix l'esquema exposat dins «ATCA», 17 (1998), 296-299, s'ometen els esments bibliogràfics que haurien d'acompanyar-la, la llista d'altres manuscrits de la *Collectio Canonum Hispana*, la bibliografia que ha generat aquesta obra i només esmentem passant-hi com el gat sobre les brases l'edició de G. Martínez Díez – Félix Rodríguez, per mor de la brevetat i perquè la finalitat de la descripció del manuscrit en aquest treball rau només a presentar l'articulació de la constitució de pau i treva amb la resta del manuscrit. Una descripció més acurada del còdex, identificant cadascuna de les seves parts, forma part d'un catàleg dels mss. de la catedral de Girona actualment en obra.

a) Mides de superfície i gruix: 280 x 365 x 140.

b) Material: Ànima de pasta, recoberta de pell de color marró.

c) Indicacions escrites: Contratapes I i II, en lletra del segle XVIII, sengles notes de tenor i cal·ligrafia idèntica, escrites en un teixell de paper enganxat a mitja altura de les contratapes: « | *Nota | Este Codice es de la Santa | Iglesia de Gerona; de cuyo | Archivo se ha sacado para | cotejarlo con otros. Es el mis-|-mo de que habla el Padre Codorniú | en sus cartas a S. E.* ». Aquest paper fou escrit i afegit al ms. devers 1750, quan el ministre d'Estat José de Carvajal i Lancáster el feia lliurar, amb el ms. d'Urgell, al jesuïta Andrés Marcos Burriel, perquè els compulsés amb els còdexs conciliars de Toledo, bo i preparant l'edició de la *Collectio Hispana*.

Contratapa II, angle inferior dret, signatura donada per Pere Bohigas l'any 1936, de la seva mà: «Ms. 4 | I-III-7».

d) Elements decoratius: A totes dues tapes, gran rectangle de tres cantons tocant als llavis de les cobertes, dins el qual són incisos un altre rectangle unit al primer mitjançant línies que van dels quatre angles de l'un als de l'altre, i un rombe en contacte pels angles amb el rectangle major. Al centre, composició de florons en forma de creu. Tot en sec.

2. Llom de la mateixa pell, molt fatigat.

a) Tipus, tècnica i nombre de relligadures: Els plecs són cosits entre ells i directament a les tapes mitjançant quatre nervis interns que en treuen altres tants d'externs, formant cinc seccions. Abans i després de cada nervi extern, sengles grups de tres línies horitzontals incises. El feix de plecs és embolicat i protegit amb tela blanca.

b) Descripció de les seccions: 1) pell estripada; 2) teixell de pell vermella, amb sanefa i títol daurats: «ANTIQUISSIMVS | ECCLESIAE HIPANIAE | LIBER CANONVM.»; 3) buida 4) restes d'etiqueta de paper; 5) desapareguda pràcticament tota la pell, etiqueta quadrada de paper blanc enganxada directament sobre la tela blanca que protegeix els plecs, amb la cota del ms.: «ACG | Ms | 4».

3. Altres elements:

a) Folis de protecció i de guarda: X[I] + X. El folis de guarda inicials consten d'un plec coix de paper, de 4/5, més un foli de paper escadusser que forma full amb el foli de paper del folre de la contratapa I. Els folis de guarda finals consten d'un foli escadusser que forma full amb el paper del folre de la contratapa II i d'un plec coix de 5/4. El paper d'aquests folis és verjurat, molt fort i bo, i no s'hi distingeix filigrana. Al foli de guarda inicial Ir, títol en

majúscules romanes: «ANTIQUISSIMVS | ECCLESIAE | HISPANIAE | LIBER | CANONVM», títol que reproduïx el del teixell del llom. Al foli de guarda XI, de pergamí, hi ha copiada la «CONFIRMACIO TREGVE DOMINI ET PACIS» que avui estudiem.

- c) Cobertes (folres) del mateix paper que els folis de guarda.
- d) Talls sense particularitats.
- e) Capçaleres destruïdes, capçada a dalt i a baix.
- g) Llavis de la mateixa pell, molt fatigats.

4. Conclusió. Data: segle XVI – XVII.

II. COS DEL VOLUM

1. Composició material: Manuscrit homogeni.
2. Matèria: Pergamí.
4. Folis: X + 366 + X.
5. Dimensions: 275 x 347 x 120.
6. Plecs:
 - 1) Foli de pergamí escadusser, sense rastre de numeració antiga o moderna, n. 11 de la numeració de Marquès,²⁰ n. 1 de la numeració de Joan Villar (sortosament aturada al foli 4), n. [XI], convencional nostre, que no consta al ms., ja prou carregat a la seva part inicial de numeracions inútils.
 - 2) Plec de 4 x 2, folis 1 de la numeració de la taula (12 de Marquès, 2 de l'anònima)- foli 8 (no numerat per Marquès ni ja per Villar), sense reclam i amb esment: «Quatern. 1».
 - 3) Plec de 4 x 2, folis 9 (18)-16 (25), sense reclam i amb esment: «Quatern. II».
 - 4) Plec de 4 x 2, folis 17 (26)-1 de la segona numeració (33), sense reclam i amb esment: «Quatern. III».
 - 5) Plec de 4 x 2, folis 2 (34)-9 (41), sense reclam i amb esment: «Quatern. IIII».

²⁰ Seguim la numeració moderna del ms., que foliava separatament la taula i el cos del volum. Posem entre parèntesi els números donats als folis per l'arxiver Jaume Marquès Casanovas, el qual va iniciar i no va rematar una foliació –aturada en el primer centenar– que en els moments presents ha acabat per tenir una funció només empipadora en l'estudi del ms., ja que Marquès no solament es va aventurar en un projecte confús, sinó que a més va escriure els seus números en bolígraf i trepitjant les xifres de l'època moderna.

- 6) Plec de 4 x 2, folis 10 (42)-17 (49), sense reclam i amb esment: «Quatern. V».
- 7) Plec de 4 x 2, folis 18 (50)-24 (57), sense reclam i amb esment: «VI».
- 8) Plec de 4 x 2, folis 25 (58)-32 (65), sense reclam i amb esment: «VII».
- 9) Plec de 4 x 2, folis 33 (66)-40 (73), sense reclam i amb esment: «VIII».
- 10) Plec de 4 x 2, folis 41 (74)-48 (81), sense reclam i amb esment: «VIII».
- 11) Plec de 4 x 2, folis 49 (82)-56 (89), sense reclam i amb esment: «Quatern. X».
- 12) Plec de 4 x 2, folis 57 (90)-64 (97), sense reclam i amb esment: «Quatern. XI».
- 13) Plec de 4 x 2, folis 65 (98)-72 (sense numeració de Marquès), sense reclam i amb esment: «Quatern. XII».
- 14) Plec de 4 x 2, folis 73-80, sense reclam i amb esment: «Quatern. XIII».
- 15) Plec de 4 x 2, folis 81-88, sense reclam i amb esment: «Quatern. XIII».
- 16) Plec de 4 x 2, folis 89-96, sense reclam i amb esment: «Quatern. XV».
- 17) Plec de 4 x 2, folis 97-104, sense reclam i amb esment: «XVI».
- 18) Plec de 4 x 2, folis 102-112, sense reclam i amb esment: «XVII».
- 19) Plec de 4 x 2, folis 113-120, sense reclam i amb esment: «XVIII».
- 20) Plec de 4 x 2, folis 121-128, sense reclam i amb esment: «XVIII».
- 21) Plec de 4 x 2, folis 129-136, sense reclam i amb esment: «XX».
- 22) Plec de 4 x 2, folis 137-144, sense reclam i amb esment: «XXI».
- 23) Plec de 4 x 2, folis 145-152, sense reclam i amb esment: «XXII».
- 24) Plec de 4 x 2, folis 153-160, sense reclam i amb esment: «XXIII».
- 25) Plec de 4 x 2, folis 161-168, sense reclam i amb esment: «XXIII».
- 26) Plec de 4 x 2, folis 169-176, sense reclam i amb esment: «XXV».

- 27) Plec de 4 x 2, folis 177-184, sense reclam i amb esment: «Quatern. XXVI».
- 28) Plec de 4 x 2, folis 185-192, sense reclam i amb esment: «XXVII».
- 29) Plec de 4 x 2, folis 193-200, sense reclam i amb esment: «XXVIII».
- 30) Plec de 4 x 2, folis 201-208, sense reclam i amb esment: «XXVIII».
- 31) Plec de 4 x 2, folis 209-216, sense reclam i amb esment: «XXX».
- 32) Plec de 4 x 2, folis 217-224, sense reclam i amb esment: «XXXI».
- 33) Plec de 4 x 2, folis 225-232, sense reclam i amb esment: «XXXII».
- 34) Plec de 4 x 2, folis 233-240, sense reclam i amb esment: «XXXIII».
- 35) Plec de 4 x 2, folis 241-248, sense reclam i amb esment: «XXXIII».
- 36) Plec de 4 x 2, folis 249-256, sense reclam i amb esment: «XXXV».
- 37) Plec de 4 x 2, folis 257-264, sense reclam i amb esment: «XXXVI».
- 38) Plec de 4 x 2, folis 265-272, sense reclam i amb esment: «XXXVII».
- 39) Plec de 4 x 2, folis 273-280, sense reclam i amb esment: «XXXVIII».
- 40) Plec de 4 x 2, folis 281-288, sense reclam i amb esment: «XXXVIII».
- 41) Plec de 4 x 2, folis 289-296, sense reclam i amb esment: «XL^a».
- 42) Plec de 4 x 2, folis 297-304, sense reclam i amb esment: «XL^aI».
- 43) Plec de 4 x 2, folis 305-312, sense reclam i amb esment: «XLII».
- 44) Plec de 4 x 2, folis 313-320, sense reclam i amb esment: «XL^aIII».
- 45) Plec de 4 x 2, folis 321-328, sense reclam i amb esment: «XL^aIII».
- 46) Plec de 4 x 2, folis 329-336, sense reclam i amb esment: «XLV».

- 47) Plec de 4 x 2, folis 337-344, sense reclam i amb esment: «XL^aVI».
- 48) Plec de 4 x 2, folis 345-352, sense reclam i amb esment: «XL^aVII».
- 49) Plec de 4 x 2, folis 353-360, sense reclam i amb esment: «Quatern. XLVIII».
- 50) Plec de 3 x 2, folis 361-[366], acabat en blanc, sense foliació i amb número de quadern al verso: «XLVIII».

El primer plec presenta els darrers folis retallats per l'extrem dret, sense pèrdua de text.

Al plec 7) el foli 22 és iterat, d'on ve l'anomalia en el recompte dels folis.

El darrer plec té un taló després del darrer foli de la primera meitat de plec.

7. Fragments. Es pot considerar un fragment afegit posteriorment el foli de pergamí convencionalment numerat [XI] per nosaltres, escrit almenys un segle més tard.

8. Foliació. La foliació primitiva del volum ha desaparegut. És possible que n'hagi subsistit un testimoni a l'actual foli 365v, on es llegeix clarament a l'angle inferior esquerre del marge inferior, en lletra que no depassa el segle XV: «CCCLXXXVIII». No es pot tractar d'un reclam, perquè el text del ms. s'acaba justament al foli 365v. Això indicaria que abans de la darrera relligadura el manuscrit ha pogut perdre fins a 23 folis. És molt possible que l'actual foli convencional XI del principi del volum sigui un supervivent d'aquesta debacle, i que en fossin perjudicats més aviat els folis finals del ms., tal com suggereix la incompletesa del darrer plec.

Quan el ms. va rebre la relligadura actual, hom va numerar amb tinta i xifres aràbigues posades a l'angle superior dret del recto dels folis la taula per un cantó i el cos conciliar i canònic per un altre, reiniciant la numeració. Després hi hagué la intervenció de Marquès Casanovas, ja al·ludida. El quatre primers folis van rebre una altra foliació en llaips i xifres aràbigues, a l'angle superior dret del recto dels folis, iniciada la tardor de l'any 2010 per l'arxiver Joan Villar, feliçment interrompuda al 4.

9. Numeració de plecs coetània de l'escriptura del ms., indicada amb l'abreviació «Q^{at}.» i seguida del número en xifres romanes, o només amb el número, situada al marge inferior i ben centrada.

10. Forats rectilinis per assenyalar la caixa i les línies d'escriptura. La cisalla s'ha menjat gairebé tots els del marge inferior i molts del marge superior. Són sencers els del marge dret, que assenyalen les línies d'escriptura, 38 en total.

11. Sistema de ratllat en sec. <<<<>>>>. Primera línia escrita.

III. CONTINGUT LITERARI

A

1. Foli convencional Xlr (11 de M., 1 de Villar), *inc.*: «CONFIRMATIO TREGVE DOMINI SIVE PACIS. Ec est pax confirmata ab episcopis et abbatibus et comitibus nec non et uicecomitibus et magnatibus et reliquis christianis ...».

Foli convencional Xlrv (11 de M., 1 de Villar), *exp.*: «... qui eandem pacem et treguam domini infregerint».

2. Identificació de l'autor i obra: *Constitució gironina de pau i treva de cap al 1068*.

3. Altres manuscrits per ara desconeguts.

B

1. Foli 1r, *inc.*: «SPANIA ABET PROVINCIAS SEX. TARRACONENSEM. CARTAGINENSEM. BETICAM. | LVSITANIAM. GALLICAM ET TRANS FRETVM IN REGIONE AFRICE TINGITANEAM.

«[SUNT] METRA SEX TARRACONA. NARBONA. TOLETO. EMERITA. BRACARA. ISPALIS. Hec sex metropolitanani sunt.

«TARRACONA habet sedes episcopales XIII | EGARO | GERVNDIA | EMPVURIAS | AVSONA | VRGELLO | ILERIDA | TORTUOSA | CESARAVGVSTA | OSCA | PAMPILONA | AVCA | CALAGORRA | TARASSONA.

«NARBONA habet sedes episcopales VII».

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, [*Llista de províncies eclesiàstiques hispàniques, de seus metropolitananes, dels bisbats que formen la província de Tarragona, i esment dels set bisbats de la Narbonesa, sense detallar-los.*]

C

1. Folis 1v-2r. Fol. 1r, *inc.*: «INCIPIIT IN NOMINE DOMINI DIALAGON EPIGRAMATVM IN LIBRO CANONVM | INTERROGATIO Celsa terribilis codex qui sede locaris quid tu es? RESPONSIO Vitalis ordo. INTERROGATIO Quod est tibi nomen? RESPONSIO Celesti dicor sanctorum regula uoce ...»

Fol. 2r, *exp.*: «... vt facias in me digna compendia multis. | FINIT».

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Epigramatum in libro Canonum*.

5a. Edició: G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La Colección Canónica Hispana. II-II. Colecciones derivadas*, Madrid, CSIC 1976, 501-502.

D

1a. Folis 3r-22ra. Fol. 3r, *inc.*: «(rúbrica) TITULI PRIMI LIBRI (*fi de rúbrica*) I. De quibus non sunt clerici ordinandi ...».

Fol. 22r, *exp.*: «... Eiusdem Gregorium (*sic*) ad recaredum titulo VII | FINIUNT CAPITULE (*sic*).

2a. Identificació de l'autor i obra: *Tabulae*.

5a. Edició: G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La Colección Canónica Hispana. II-II. Colecciones derivadas*, Madrid, CSIC 1976, 504-583.

1b. F. 22rb-33v. Fol. 22rb, *inc.*: «CANON Generalium conciliorum a temporibus constantini ceperunt. In precedentibus namque annis psecutione feruente docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde christianitas in diuersas hereses scissa est quia non erat licentia episcopis in unum conuenire ...».

Fol. 33v, *exp.*: «... Epistole diuersorum patrum numero C III».

2b. Identificació de l'autor i obra: *Praefatio* i índex dels concilis.

5b. Edició: G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La Colección Canónica Hispana*.

1c. F. 33r-252va: Fol. 33v, *inc.*: «(rúbrica) CANONES SANCTI ET MAGNI NICENI CONCILII QUOD ABITVM EST TEMPORIBUS CONSTANTINI AB Episcopis CCC (*fi de rúbrica*) XVIII IN CIUITATE NICEA METROPOLI BITINIE PAULINO ET IULIANO CONSULIBUS XIII kalendas ERA CCCLXII^a | (rúbrica) CAPITULA | 1 D-(*fi de rúbrica*)-e eunicis que se ipsos abscidunt ...».

Fol. 252va, *exp.*: «... (rúbrica) ACTENUS DIGESTIS CONCILII SANCTORUM PATRUM (*fi de rúbrica*)».

E

1a. Fol. 252va-254r. Fol. 252v, *inc.*: «SEQUUNTUR DECRETA PRAESULUM ROMANORUM | PRAEFATIO (*fi de rúbrica*). Sedis apostolicę presulum constituta ...».

Fol. 254r, *exp.*: «... Decreta romane sedis de recipiendis et non recipiendis».

2a. Identificació de l'autor i obra: *Praefatio* i *index* de les Decretals.

5a. Edició: G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La Colección Canónica Hispana*.

1b. Fol. 254r-363va. Fol. 254r, *inc.*: «(rúbrica) ITEM DECRETA VNIUSCUIUSQUE EPISTOLE. EPISTOLA PAPE DAMASI AD PAULINUM antiocenum episcopum TITULI | Q-(*fi de rúbrica*)-uod integrum hominem suscepit christus sine peccato ...».

Fol. 363va, *exp.*: «... auctorumque sequacibus sub anathematis insolubili uinculo in aeternum confitemur esse dampnata. Amen».

2b. Identificació de l'autor i obra: Sèrie normal de les 103 *Decretales*.

5b. Edició: G. MARTÍNEZ DÍEZ, *La Colección Canónica Hispana*.

F

1. Folis 363va-364ra. Fol. 363va, *inc.*: «(rúbrica) Epistola Leonis ad alios episcopos Betice prouincie sive Lusitanię directa (*fi de rúbrica*). Dilectissimis fratribus episcopis per hispaniam constitutis Leo episcopus. Vt primum nobis innotuit...».

Fol. 364r, *exp.*: «... ne per nostram neglegenciam aliquę christi oues luporum fraudibus capiantur».

2c. Identificació de l'autor i obra: *Epistola Leonis ad alios episcopos Betice*.

G

1a. Folis 364r-365r. Fol. 364rb, *inc.*: «SINODVS HABITA APUT GEVNDAM IVSSV DOMNI ALEXANDRI PAPAЕ VBI SVA VICE PREFVIT HVGO CANDIDUS SANCTAE ROMANAE ECCLESIAE CARDINALIS PRESBYTER, RESIDENTE DOMNO GVIFREDO NARBONENSI ARCHIEPISCOPO CUM CAETERIS EPISCOPIS ET ABBATIBUS SUBTERIUS COMPREHENSIS A QVIBUS CONSTITVTVA SUNT HAEC QUE INFRA CONTINENTVR ...».

Fol. 365ra, *exp.*: «... si quis uero inobediens fuerit his predictis constitutionibus aut transgressor earum excommunicationi anathematis subiaceat, quoadusque resipiscat et ad satisfactionem inde canonice veniat».

2a. Identificació de l'autor i obra: *Synodus habita apud Gerundam* (a. 1068).

3a. Altres manuscrits: O. Desconegut.

A. Còpia dels s. XI-XII: ACB, *Còdice de concilios de la Iglesia de Barcelona*, esmentat per VL, no identificat.

B. Còpia del s. : ACA, *Còdex de la casa reial* 6, f. 38v.

C. Còpia del s. XVII, feta per Josep de Taberner i Ardena, canonge i bisbe de Barcelona, citada per a, perduda.

a. HARDUINI, *Collectio*, X (XI), p. 1671 (col. 1071), ex C.

b. MARTÈNE, IV, col. 1185-1188, ex A.

c. LABBÉ-COSSART, XII, 173-176.

d. MANSI, XIX, col. 1069-1072, ex a.

e. ES, XLIII, ap. XLIX, p. 477-480 [531-534].

f. VL,* XIII, ap. XXV, p. 261-264, ex ACG, ms. 4.

g. TEJADA, III, 125-128.

h. L. HUBERTI, *Studien zur Rechtsgeshichte der Gottesfrieden und Landesfrieden*.

I. *Die Friedensordnung in Frankreich*, Ansbach 1892, 350-352 (ed. parcial).

i. Cortes, I, 46-48, ex c.

j. CDSPGa, I, n. 42, p. 131-132, edició limitada a les subscripcions.

k. G. GONZALVO I BOU, *Les constitucions de pau i treva de Catalunya (segles XI-XIII)*, Barcelona 1994, 36-42.

α. VL, XIII, 109.

β. MONSALVATJE, XIV, p. 285-303; XVII, p. 298.

γ. KEHR, *El papat*, 34-35.

δ. G. GOZALBO, *La Pau i la Treva a Catalunya. Origen de les Corts Catalanes*, Barcelona 1986, ap. 2, n. 5.

ε. MARTÍ, 335.

5a. Edició: VL, XIII, ap. xxv, 261-264

1b. folis 365r-365v. Fol. 365r, *inc.*: «Item altera sinodus Gerundensis celebrata temporibus Gregorii pape instante episcopo Amato eius legato ...».

Fol. 365v, *exp.*: «... Fulco archidiaconus agens uicem Urgelensis episcopi SS».

2b. Identificació de l'autor i obra: *Synodus habita apud Gerundam* (a. 1078).

3b. Altres manuscrits: O. Desconegut.

A. Còpia dels s. XI-XII: ACB, *Còdice de concilios de la Iglesia de Barcelona*, esmentat per VL, no identificat.

B. Còpia del s. : ACA, *Còdex de la casa reial* 6, f. 38v.

C. Còpia del s. XVII, feta per Josep de Taberner i Ardena, canonge i bisbe de Barcelona, citada per a, perduda.

a. HARDUIN, X (XI), p. 1671 (col. 1071), ex C.

b. MARTÈNE, IV, col. 1185-1188, ex A.

c. LABBÉ-COSSART, XII, 173-176.

d. MANSI, XIX, col. 1069-1072, ex a.

e. ES, XLIII, ap. XLIX, p. 477-4890 [531-534].

f. VL,* XIII, ap. XXV, p. 264-266, ex ACG, ms. 4.

g. TEJADA, III, 125-128.

h. L. HUBERTI, *Studien zur Rechtsgeshichte der Gottesfrieden und Landesfrieden*.

I. *Die Friedensordnung in Frankreich*, Ansbach 1892, 350-352 (ed. parcial).

i. Cortes, I, 46-48, ex c.

j. CDSPGa, I, n. 42, p. 131-132, edició limitada a les subscripcions.

- α. VL, XIII, 109.
- β. MONSALVATJE, XIV, p. 285-303; XVII, p. 298.
- γ. KEHR, *El papat*, 34-35.
- δ. G. GOZALBO, *La Pau i la Treva a Catalunya. Origen de les Corts Catalanes*, Barcelona 1986, ap. 2, n. 5.
- ε. MARTÍ, 364.

5a. Edició: VL, XIII, ap. xxvi, 264-266.

IV. ESCRIPTURA

1. Caixa d'escriptura: 200 x 280, a dos corondells, de 37-39 línies.
Impaginació del fol. :

2. Tipus de ratllat: UR = 7.

3. Tipus de lletra i mans: Escriptura carolina.

4. Reclams

5. Decoració: Foli 2v. Gran arc ultrapassat sostingut sobre dues columnes de capitell corinti, amb decoració de colors blanc, vermell i marró. A l'interior de la composició, deu dobles cercles contenen llegendes. Els cercles s'organitzen de dalt a baix: tres a l'esquerre, quatre al centre, tres a la dreta. Les deu llegendes corresponen als títols dels deu llibres que analitza l'índex o taula següent.

Primer cercle, *inc.*: «(Rúbrica) Liber primus (*fi de rúbrica*) De institutionibus clericorum...».

Desè cercle, *exp.*: «... et muneribus missis».

9. Copistes: Dos.

10. Revisions i correccions escasses.

12. Notícies històriques: A la biblioteca de la canònica agustiniana de Santa Maria de Besalú existia l'any 1429 «unum magnum volumen vocatum Dialogon continens decreta antiqua», segons el text d'una visita abacial d'aquell any. El document que dona la notícia es conserva a Barcelona,²¹ ha estat transcrit per S. MANCEBO GARCIA,²² i estudiat per Marc SUREDA I

²¹ BC, Arxiu, n. 3926.

²² Cf. *Visita abacial al priorat de Santa Maria de Besalú*, dins «X Assemblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú», 2011, 242-261,

JUBANY.²³ La biblioteca de la canònica tenia 39 volums i, com adverteix Sureda, el ms. dels «decrets antics» ha d'ésser posat en relació amb l'homònim de la catedral de Girona, que en l'inventari de 1512 també és anomenat «Dialogon» i «magnum», de manera que la denominació i caracterització comunes assenyalaria un lligam entre els dos llibres i, conseqüentment, entre les dues biblioteques. Aquest lligam vindria reforçat pel fet que tots dos manuscrits comencen amb el «Dialogon» i això obliga a considerar que l'expressió «decreta antiqua» designa tot el corpus conciliar i canònic tal com es presenta en el ms. de Girona. Considerar que l'un podria ésser l'antígraf de l'altre és una pregunta possible, sense resposta en cap sentit.

El bisbe Josep de Taberner i Ardena va enviar el còdex a dom Pierre Coustant (1654-1721).

Es llegeixen a RAH, ms. 9-29-4-5.921, f. 15r i 17v, diversos testimoniatges de l'estada d'aquest ms. a Madrid, en poder de Burriel. El savi jesuïta escrivia el 24 d'octubre del 1752 al seu germà Pere: «No solo concluí el cotejo de los quatro códices de concilios (els dos toledans, el Gerundensis i l'Urgellensis) ... si convendría otra tal orden para el cotejo de las Partidas, como la que se me envió para el cotejo de los códigos canónicos ... Yo estoy haciendo las certificaciones de concordancia entre los códigos canónicos, que teniendo por cabeza la orden que se me dio ha de añadirse a los quatro códigos y la firmaremos a lo menos Bayer y yo; pero no me ha parecido incluir en ella las variantes menudas». El 10 de novembre de 1752 escrivia a Agustín Pablo de Hordeñana: «Ya tengo cotejada con quatro códices la colección canonica Gotica Española genuina y legitima». El 22 de desembre de 1752 escrivia al P. Rábago, confessor del rei, fent-li saber que ja tenia acabats els índexs sumaris de diversos manuscrits i citant entre ells «los quatro que tengo aquí de Gerona, Urgel i dos de Toledo». Dos anys més tard, mort Carvajal i essent ministre d'Estat Ricardo Wall, Burriel demanava poder seguir treballant amb cinc mss. de Ripoll (dos breviaris, dos martirologis i una col·lecció canònica de Dionís l'Exigu) i un de Plasencia; el ministre Wall hi accedia el 18 d'agost del 1754, bo i puntualitzant: «... la particularidad con que V. R. advierte que se retengan estos seis códices y su conocida aplicación me persuaden a que

²³ Cf. *El priorat de Santa Maria de Besalú després dels terratrèmols: la visita pastoral de l'any 1429*, dins «X Assemblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú», 2011 263-276; *Litúrgia i cultura en una canònica medieval de catalana: un inventari de la biblioteca de Santa Maria de Besalú*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XX (2012), 309-344.

no necessita ya de los códices de las iglesias de Urgel y Gerona y que los habrá copiado ..., y los originales podrán restituirse a aquellas dos iglesias ...»: Cf. RAH, ms. 9-29-4-5.921, f. 36v, 38r i 39r. D'aquestes dades es dedueix que per desig del govern el ms. va ésser a Madrid del 1750 al 1754, com a mínim.

El ms. 11-2-3-841, n. 5 de la RAH reporta aquesta nota: «El 6 de diciembre de 1821 remitió copia de esta descripción y extracto al Sr. D. Francisco Gonzalez, bibliotecario Mayor de S. M., d. Martín Matute, canónigo de la Santa Iglesia de Gerona: ése la hizo porque se la pidió dicho Sr. para dar razón del Códice de Cánones de esta Iglesia, en el principio de la edición, que entonces reeditaba la Biblioteca del Códice Gótico de Cánones de la Iglesia de España».

V. CONCLUSIÓ

1. Estat de conservació correcte. A partir del foli 345 s'observen taques de fongs, que creixen en direcció al final del volum, fins al punt que els dos darrers folis, 364 i 365, n'han estat perjudicats i presenten la part superior del marge esquerre escabotada; en els dits folis els fongs ocupen uns 90 mm. de llarg i 25 d'ample.

2. Datació: Segle XI in.
3. Origen gironí.
4. Propietaris i procedència: ACG.

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL I DE VINYALS, R. D', *L'abat Oliba, bisbe de Vic, i la seva època*, Barcelona 1962³, 235.
- ALBAREDA, A. M., *L'abat Oliba, fundador de Montserrat*, Montserrat 1931, 134-135.
- BONNAUD-DELAMARE, R., *Les institutions de paix en Aquitaine au XIe siècle*, dins *La paix. Recueils de la société Jean Bodin*, 14 (1961), 419-426.
- DUBY, G., *Les lacis et la paix de Dieu*, dins *Hommes et structures du moyen âge*, París 1973, 232-233.
- FONT I RIUS, J.M., *Los inicios de la Paz y Tregua en Cataluña*, dins «Estudios jurídicos en honor del profesor Octavio Pérez-Victoria», I, Barcelona 1983, 235-250.
- GONZALVO I BOU, G., *La Pau i la Treva a Catalunya. Origen de les Corts Catalanes*, Barcelona, Edicions de la Magrana 1986, 24-2.
- *Les assemblees de Pau i Treva i l'origen de la Cort general de Catalunya*, dins «Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història institucional. 218, 29 i 30 d'abril de 1988», Barcelona, Generalitat de Catalunya – Departament de Cultura 1991, 71-78.

- *Les Constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI – XII)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya – Departament de Justícia 1994, 8-11.

JUNYENT, E., *La Pau i Treva*, Barcelona 1975.

PONSICH, P., *Oliba et la Trêve de Dieu*, dins «Cahiers de Saint-Michel de Cuxà», 3 (1972), 35.

PUIG I USTRELL, P., *El text més antic conservat d'una constitució de pau i treva catalana: El document 50 del diplomatari de Sant Pere i Santa Maria de Terrassa, del 1063 o 1064*, dins «Arxiu. Butlletí del Servei d'Arxius», 27 (2000), 1-2, amb la bibliografia que s'hi cita.

WOHLHAUPTER, E., *Studien zur Rechtsgeschichte der Gottes und Landfrieden in Spanien*, Heidelberg 1933.

ZIMMERMANN, M., *L'An Mil et la Paix de Dieu en Catalogne*, dins Joan PEYTAVÍ DEIXONA (dir), «Pau, Treva i Mil·lenari. La Catalogne du Xe au XXe siècle. Cycle de conférences Abat Oliva 1008-2008», Perpinyà, Trabucaire 2010, 29-61.

[Recepció de l'article: 6-4-2022]

[Acceptació de l'article: 25-5-2022]

